

تاریخ نویسی در دوره ایلخانیان

آصف نعیم صدیقی

مدت هفتاد سال زمام داری ایلخانیان که موسسین آن فرزندان چنگیز خان بودند
و اولین پادشاه آن عباقاخان و آفرین آنها ابو سعید بود از نظر ادبیات بویژه تاریخ نویسی
بسیار پراهمیت است -

پادشاهان کشور گشای این دوره که سرزمین های بسیاری را تحت تسلط
داشتند بسیار بزرگ بودند که مؤرخین آن عصر کلیه این فتوحات را در تاریخ ثبت کند -

تاریخ جهان گنشا

از مؤرخین مشهور این دوره میتوان عطا الملک جوینی صاحب کتاب تاریخ
جهان گنشا نام برد - این کتاب در سال هزار و سیست پنجاه و هفت پدید آمد و شامل سه قسمت است -
قسمت اول درباره شرح حال چنگیز است و از فتوحات وی گفتگو میکند - در قسمت دوم گفتگو از احوال
خوارزم شاهان است با مخصوص دو تن از پادشاهان آخرین این خاندان - قطب الدین و جلال الدین
در قسمت آخر راجع به اسمعیلیان صحبت میکند که موسسین این سلسله حسن صباح بوده - پس میتوان
گفت، قسمت اعظم این کتاب راجع به چنگیز خان و اعقاب اوست - ضمناً اشاره ای به خوارزمشاهیان
و نهضت اسمعیلیان نیز رفته است -

تاریخ و صاف

تاریخ و صاف که توسط عبداللہ ابن فضل اللہ نوشته شده
 کتابیست که میتوان گفت و بنال تاریخ جهانگشا است. این کتاب قبل از
 جامع التواریخ نوشته شده و حوادث آن دوره را شرح میکند. ولی تراکم
 مطالب از اهمیت آن کاسته است.

جامع التواریخ

مهم ترین کتابی که درین عصر نوشته شده جامع التواریخ است
 غازیان خان که مترسید که با وجود چهره دستی ایلیخانیان نامش از
 میخواست که نام و کارهای بزرگ خود را در تاریخ ثبت کند و برای
 بن فضل اللہ را احضار کرد. رشیدالدین بن فضل اللہ مرد جامع
 آثار بیکه از و باقی مانده است حکایت از علم و بهنر وی میکند.

رشیدالدین بن فضل اللہ در سال هزار و دو و بیست و هفت بدنی آمد
 از آغاز با دربار ایلیخانیان ارتباط داشت و در عصر حکومت خدا بنده
 افزون شد. اما آخرین روزهای زندگی او بسیار تاسف آورنده
 زیرا که بسبب شکایت دشمنان از دربار رانده شد و سرانجام در سال
 و هشتاد بدست دشمنان کشته شد.

جامع التواریخ دامای سه جلد است - جلد اول را جمعی به شرح حال
 مغولان است و به غازیان خان انتساب دارد - جلد دوم تاریخ عمومی دنیاست

بخوص درباره حکومت‌های اسلامی بحث میکند و جلد سوم درباره جغرافیا نوشته شده بود اما عملاً انتشارش از بین رفته است -

تاریخ گزیده

نویسنده این کتاب حمدالله متوفی است از احوال شرح زندگانی این نویسنده چندان مطلبی در دست نیست - تنها از میان نوشته‌های وی میتوان به احوال وی پی برد - این نویسنده از عامی‌کننده متعلق به عربستان بوده و از خانواده حمز بن یزید بوده است ولی خاندان وی در قزوین که یکی از شهرهای ایران است - سکونت داشته اند - جد این نویسنده مدتی در استخدام دولت عراق بود - ولی بعد از مدتی کار خویش را راه کرد و به اهل تصوف پیوست و سرانجام بدست مغولان به هلاکت رسید - از سایر کتابهای این نویسنده تنها کتاب به شرح زیر بدست رسیده است - *تاریخ گزیده* *عناظرنامه* *عنازمت القلوب* *تاریخ گزیده* در سال ۱۳۳۰ به پایان رسید و این کتاب به غیاث‌الدین محمد پسر رشیدالدین فضل‌الله منسوب است مؤلف در تالیف این کتاب زحمت زیاد کشید و آنطوریکه تذکره داده است بیش از بست و چهار کتابهای تاریخ را مطالعه نموده است این کتاب شامل مقدمه و شش بخش است که هر بخش نیز بچند قسمت تقسیم میشود و در آخر کتاب از کلمه نوشته‌ها نتیجه‌گیری شده است -

قسمت اول این کتاب راجع به آفرینش جهان است و در قسمت دوم از پادشاهان باستان ایران در قسمت سوم از پیغمبر حضرت محمد صلعم و اصحاب او

و در قسمت چهارم انا مراد سلاطین ایران بعد از حمله عرب و در بخش آخر از شهر
قره‌وین گفتگو میکنند.

ظفرنامه

دومین کتابی که میتوان از این نویسنده نام برد ظفرنامه است.
این کتاب هم زمان با تاریخ گزیده آغاز شد اما پنج سال بعد به پایان رسید این کتاب
بنظم است. ظفرنامه مشتمل بر اتفاقاتی است که از زمان حضرت محمد صلی الله علیه و سلم
تا زمان گوینده افتاده بوده است یعنی در سال ۱۳۳۱ هـ که زمان سلطنت ابوسعید
بوده نویسنده شروع به نوشتن این کتاب کرد و آن موقعه وی چهل سال داشته
پس از زحمات زیاد پانزده سال در نوشتن این کتاب او آنرا به پایان رسانید
حالا میتوانیم بگویم که مؤلف در سال هزار و دوست و هشتاد و یک میلادی برابر
سال ششصد و هشتاد و هجری پایه جهان گشوده است.

نزهت القلوب

سومین کتاب را که میتوان از این نویسنده بزرگ و زحمتکش نزهت
القلوب میباشند که این کتاب پس از پنج سال از ظفرنامه به تالیف رسید.
پس از مرگ ابوسعید در ایران یک نوع هرج و مرج بوجود آمده بود. گفته میشود
حمد الله متوفی این کتاب را به تشویق یکی از دوستانش نوشت تا اخبار را به
توضیحات جغرافیای درآورد.

مجمع النصاب

کتاب کچکیست که در همان زون بنو توسط محمد بن علی که از شاه
فقره بوده نوشته شد. این کتاب را جمع به نسب ساسی باشد که از زمان آدم
تا دوره نویسنده بحث نموده است.

نظام التواریخ

نویسنده این کتاب قاضی معروف و مفسر نامور قرآن نصرالدین
البیضاوی است و پدر او نیز هم آن مقام را در دربار ابوبکر زنگی داشت. این
کتاب او در سال ششصد و هفتاد و چهار (۶۸۴) تالیف کرد. و بعد از آن بتدریج
اضافاتی بر آن کتاب صمیمه شد. در سال ششصد و هشتاد و سه (۶۸۳) و
باز هم در سال ششصد و نود و چهار هجری برای این کتاب صمیمه را افزوده شد.

این کتاب شامل خلاصه از تاریخ عمومیست که وسیع از زمان آدم
تا دوران ۶۹۴ هجری گنجانده شده است. این تازه بچاپ رسیده است -
در باره اهمیت و ارزش محتوبات این تالیف هنوز بحثی می رود که آیا کتاب مذکور
شامل چیزهای جدید با ارزش است یا نه. نمی شود آن را در ردیف کتابهای
معروف و مهم تاریخی هم چنین تفسیرهای قرآن که تا آن زمان نوشته شده بود گذاشت.

تاریخ بناکتی

کتاب دیگری آن زمان که در روزهای ما چاپ شده است -

روضة الباب فی التوارخ اکبر المصاب که بنام تاریخ بناکتی معروف است در سال ۷۱۷ بوجیه سلیمان داود بناکت در ماوراء النهر آن را تکمیل کرد این کتاب تحت تاثیر و الهام آثار رشیدالدین بن فضل الله نوشته شده و قسمتهای این کتاب عبارت اند از سیمبران و سرداران و پادشاهان قدیمی ایران و سیمبر محمد صلی الله علیه و سلم و خلفاء و حکومتهای ایران و خلفاء عباسی و یهودیان و مسیحیان و هندی ها و چینیان و مغولان -

آن نشان میدهد که نویسنده مانند رشیدالدین در رشته تاریخ تبصره زیاد داشت - نصف کتاب به غیر مسلمانان اختصاص داده شده است مانند ملت های اروپا و یهود به اضافه امیر الطوری و پاپهای روم و هندی ها و چینیان که اطلاعات او درباره آنان اگر چه مانند نوشته های رشیدالدین نسبت آشنایی هم نسبت که این نویسنده در نوشته هایش وقت بیشتر میکرد و زحمت زیاد میکشید تا اثر بهتری بوجود آورد -

14